

Q. D. B. V!

DISPUTATIO

De

DICTIONE
EXTEMPORA-
NEA,

Quam

Ex Sententia Ampliss. Facultatis
Philosophicæ

PRÆSIDE

Magnifico Dn. Academiae Rectore;

M. CHRISTIERNO
A L A N D R O,

Eloqv. Rom. Prof. Regio:

In famigeratissima Aboënsi Academia,
Ad diem, cum miti DEO, 10. Febr. Anni
vergentis 1700 in Audit. Maximo,

Examinandam sistit

MAGNUS M. ALOPÆUS,
Wib. Carel.

Exc. apud J. WALLIUM.

J. Wallium

SACRÆ REGIÆ MAJESTATIS

Multæ Fidei VIRO,

Patri in CHRISTO Reverendissimo

DN. PETRO LAUR-
BECCHIO,

SS. Theologiæ DOCTORI
Consummatissimo,

Inclytæ Dicecesios Wib. EPISCOPO
Eminentissimo,

Vener. Consistorii PRÆSIDI
Æquissimo,

Gymnastii & Scholarum EPORO
PerMagnifico,

MÆCENATI Summo.

præcibus forte, Reverendissimi Patris,
hoc vilioris sortis depositum se in luce
explicaret, si tibi cum duro cespite
non tam diu esset luctandum priusquam ad in-
teriora rerum aditus patet, unde fructus e-
mergerent fertiliores, quia & terra altius es-
fossa mitiorem se præbet atendis seminibus.
Siquidem verò constat non sequiora de illo
quemquam ominari, qui & primitias sui ope-
ris, donec robur posterioribus curis accedat,
ostendit, faciunt nunc etiam hæc minima res
sibi in primordio studiorum acquiescere: quo-
niam nec Reverendiss. Pater alta supercilio
munusculum humilis fati clientum despicit,
quod ad suos pedes ponendum alios monet spe-
raturum in posterum patrocinium, me verò plur-
rifariam antebac præstita bona non tam invi-
sant quam compellunt. Ne igitur aspernere,
Mæcenas maxime, banc vicem benignitati
Tuæ redditam, sed me cum debito hoc rever-
entia symbolo suscipe.

Reverendissimæ Tuæ Dignitatis

humilimum servum

Magnum Alopæum.

DN. M. PETRO CARSTENIO,
 Wib. Diœces. Archi-Præp. ejusdem
 Urbis Pastori, Consist. Seniori, &
 Gymn. Lectori Primario, Mæcenati
 & Promotori magno.

DN. MATTHIÆ MARTINIO;
 S.S. Theol. Lectori & Præp. ac Past.
 in Säckjärfswi/ Patrono humili ob-
 sequio colendo.

DN. JOHANNI König/ Pastori
 in Sibbo/ Promotori & Fautori mul-
 tis nominibus devenerando.

DN. GEORGIO Nirkko/ Arcis
 Wib. Actuario, & munimenti bellici
 Curatori, Patruī vice omni honore
 æstimatissimo.

R 1 S

rendis, Clariss. Spectatiss.
niss.

DN. M. ARVIDO ALOPÆO,
Borgoënsium Præposito & Pastori,
Patruo optimo, mihi Patris instar æ-
ternum colendo.

DN. DN. M. M. Regii Gymn. Wib.
Lectoribus, Promotoribus & Ever-
getis reverenter observandis.

DN. JOHANNI Salcæ/ Pastori
in Ruosolax/ Benefactori & Fautori
optimo, officiosissimè colendo.

DN. GUSTAVO ORRÆO, Sacel-
lano in Jässiis/ Affini & Fautori,
officiis quibusvis prosequendo.

Quandoquidem extemporales temeritas
veniam videtur mereri præ inarticulata
industria opera, cum rerum ordo magna
adè cito aliquem moliri prohibeat, ide-
oque difficultatem actionibus præclaris im-
ponat; non abuti conditione temporis &
facultatis mihi visum est, quæ paulo
minus quara extemporanea meditationi lo-
cum negavit: Ideoque hac facie jam fœ-
sum primò parturientis ingenii edere con-
stitui, Vobisq; eundem Patroni maximi,
offerre non dubitavi. Excipite igitur
Mæcenates & Benefactores Oprimi,
hoc obsequentis animi indicium quale-
cunque, & arrha vice ob commodata mi-
hi bona, benigni reserveate, quod eni-
xus oro

Præclarorum Nominum Ve-
strorum

æstimator devotus

M. Alopæus.

*Ad politicissimum & pereximium Jubenem
Eruditionis & virtutum laude conspicuum,
DN. MAGNUM ALOPÆUM, Wib.
De Dictione extemporanea doctè & ner-
volè disserentem :*

D*ictio quid valeat quæ ex tempore nascitur,
atque
diffluit Augusto continuata stylo,
Quæq; paranda arte est talis facundia, mentes
Que vel turbatas exhilarare queat
Vel iterum in tristes luctus componere easdem
Ut vis sermonis pondus ubique ferat,
Uisibus atque aliis sua commoda ferre quibusvis,
Dum suadere potest atque docere simul.
Ista Alopæe docet tua dissertatio presens,
Quam nunc edulgas sedulitate piâ.
Quæq; probas Mystis ornatus acumine mentis,
Te vigilem bas Musas excoluisse satis.
Jure igitur Sophia Proceres tibi tradere certant
Præmia, quæ properans Turba novena parat,
Præmia quæ possunt patriis discernere temel
Uisibus atque tuos exhilarare brevi.*

Subitò sed gratulabundus
scripsit

JOHANNES FLACHSENIUS,
S.S. Th, D. & Prof. Primarius.

Quandoquidem extemporālis temeritas
veniam videtur mereri præ inarticulata
industria opera, cum rerum ordo magna
adè cito aliquem moliri prohibeat, ide-
oque difficultatem actionibus præclaris im-
ponat; non abuti conditione temporis &
facultatis mihi visum est, quæ paulo
minus quara extemporanea meditationi lo-
cum negavit: Ideoque hac facie jam factum
primò parturientis ingenii edere con-
stitui, Vobisq; eundem Patroni maximi,
offerre non dubitavi. Excipite igitur
Mæcenates & Benefactores Optimi,
hoc obsequentis animi indicium quale-
cunque, & arrha vice ob commodata mi-
hi bona, benigni reservate, quod eni-
xus oro

Præclarorum Nominum Ve-
strorum.

æstimator devotus

M. Alopæus.

Chr. Blauder - M. M. Alopaeus,
Diss. de dictione extemp. 1700.

Ded. var.

Alkuperäinen Porvoon
lyseon kirjasto.

*Admod. Plurimumque Reve
& Huma*

DN. M. PETRO CARSTENIO,
Wib. Diœces. Archi-Præp. ejusdem
Urbis Pastori, Consist. Seniori, &
Gymn. Lectori Primario, Mæcenati
& Promotori magno.

DN. M. ARVIDO ALOPÆO,
Borgoënsium Præposito & Pastori,
Patruo optimo, mihi Patris instar æ-
ternum colendo.

DN. JOHANNI König/ Pastori
in Sibbo/ Promotori & Fautori mul-
tis nominibus devenerando.

DN. GEORGIO Nirkko/ Arcis
Wib. Actuário, & munimenti bellici
Curatori, Patrii vice omni honore
æstimatissimo.

rendis, Clariss. Spectatiss.

niss.

DN. M. PAULO HEINTZIO,
Præp. & Pastori in Jâssis/ Mæcena-
ti & Benefactori plurimum propenso,
humili mente suspiciendo.

DN. DN. M. M. Regii Gymn. Wib.
Lectoribus, Promotoribus & Ever-
getis reverenter observandis.

DN. JOHANNI Falck/ Pastori
in Ruosolar/ Benefactori & Fautori
optimo, officiosissimè colendo.

DN. GUSTAVO ORRÆO, Sacel-
lano in Jâssis/ Affini & Fautori,
officiis quibusvis prosequendo.

*Ad politissimum & pereximium Jubenem,
Eruditionis & virtutum laude conspicuum,
DN. MAGNUM ALOPÆUM, Wib.
De Dictione extemporanea doctè & ner-
volè differentem :*

D*ictio quid valeat quæ ex tempore nascitur,
atque
diffluit Augusto continuata stylo,
Quæ paranda arte est talis facundia, mentes
Quæ vel turbatas exhilarare queat
Vel iterum in tristes luctus componere easdem
Ut vis sermonis pondus ubique ferat,
Usibus atque aliis sua commoda ferre quibusvis,
Dum svadere potest atque docere simul.
Ista Alopæe docet tua dissertatio presens,
Quam nunc evulgas sedulitate piâ.
Quæ probas Mystis ornatus acumine mentis,
Te vigilem has Musas excoluisse satis.
Iure igitur Sophiæ Proceres tibi tradere certant
Præmia, quæ properans Turba novena parat,
Præmia quæ possunt patriis discernere temet
Usibus atque tuos exhilarare brevi.*

*Subitò sed gratulabundus
scripsit*

**JOHANNES FLACHSENIUS,
S.S. Th. D. & Prof. Primarius.**

Occupationes Academicas;

Juvénis

Præstantissimi ac Doctissimi

DN. MAGNI ALOPÆI,

Musarum cultoris quia strenui, ideo etiam commendatissimi, cum de *Dictione Extemporanea*, publicè & doctè disputaret Auctor;

Σχεδιάσμα gratulatorium:

Μεσάων ἔνι με φίλ', αὐτῶν τύχεα δύνῃ;
 Φιλομαθῆς γε ἐκὼν πολέμοις ἐν εἰσῆ
 μάχεσθ',
 Δώσει Τψιμέδων σοι ἀγλαὸν ἔυχος ἀρέσθ'
 Καὶ νίκην, κεδνὸς τέλλων ὅτε κήδεαι μόχθων.
 Τόφρα θεῶ ἔυχα, νάιοντι ὑπέρτατ' ἀνακτι
 Δώματα; ἄλκαρ, ἤμου καὶ πᾶν Αὐτὸς ὀπάσθῃ
 σοι.

Quod Amico suo per dilectio

L. m. reliquit

DAVID LUNDI

S S. Theol. Prof.

Παροικεὺν ad propositum : & benigno
LECTORI τῆν ἐνεσῶ !

*Rerum provida Parends Natu-
ra, quod uni vires suas expe-
riendo negat, illud alteri im-
pertitur, necessaria nihilomi-
nus unicuiq; suppeditans, ut
luculenter dies docet : destinat quippe alios
aliis expeditionibus ; ut non quisquam ceco fe-
ratur impetu ad faciendum indoli sua conde-
nientia, sed providente hac prudente genitrice
agnoscat sibi ordinatam stationem. Cumque
nihil æque stupendum ac hominem,
Natura parens produxerit, dicente Gre-
corum sapientissimo, Sophocle: offert se inter po-
tissimas ejus laudes harmonia benè constitu-
ta Republicæ, in quâ non potest superior ca-
rere inferiore, aut hic illo; proinde ne quid
in statu isthoc desit, concessa est cuique à na-
tura conveniens indoles, ut si quis humilio-
rem nactus est sortem, non aspiret magna,*

A .

sed

seu acquiescat conditioni suae, nam quid est aliud gigantum more pugnare cum Diis, nisi naturæ repugnare, ideoque, qui naturam suam conatur vincere, eâque invitâ ad fastigium rerum eniti, victus semper lassatusque oneri succumbet; natura enim habilem facit, ars facilem, usus autem potentem. Certè impetu & suavitate afficit natura labores nostros utiles, quia sine hoc esset, multi præ diffidentia nihil duri in se auderent, præcipue illi, quibus per multa salebrosa est emergendum ad fasces & functiones graves. Certè ut fertilis terra etiam inculta habet proclivitatem proferendi fructus: sic indoles quorundam jam ante institutionis habitam rationem egregia & ad quævis bona proclivis est, quæ in quâvis seu bonam corporis temperiem causam sui agnoscere censetur, ex qua intellectu cooperante oritur ingenium sagax, quod deinde capax est ad examen provocare imminentia quævis, arti verò conjunctum efficit ut alius præ alio melius dicat (taceam nunc alias dotes) & sic Eloquentes existat ac Orator. Constat temporibus priscis illum studiosi nomine venisse, qui

qui Eloquentiæ attendebat, ut Cicero quæ-
 cunque disertum ab eâ aliquid habere dixe-
 rit, Oratorem v. nomen suum non posse sine
 Eloquentiâ obtinere; Eloquentem autem virtu-
 tes omnes habere atque esse sapientem; quapro-
 pter si vel Jurisconsultus superior discederet
 ex actione civili, non juris scientiâ sed Elo-
 quentiâ sustentatum id fecisse. Verum ut no-
 bilis est Eloquentia, ita paucissimi sunt verè
 Eloquentes, cum illa ex iis constet rebus uni-
 versis, quibus in singulis (verba sunt Cicero-
 nis) elaborare per magnum est, quandoqui-
 dem nemo cum laude cumulatus sit Ora-
 tor, nisi erit omnium rerum magnarum atq[ue]
 artium scientiam consecutus. Talem ipse Pater
 ejus de ea fert sententiam; sed neque alii
 calculum addere dubitant, dum contestantur
 quod non possit grande aliquid & supra cete-
 ros loqui nisi mota mens, cum & verum
 & ipsius in spiritu & impetu constet, præ-
 clarum etiam rebus divinis suppeditans in-
 strumentum, non enim ex Sophistarum pabe-
 stris nata est, quia continet res, & præcepta
 habet veritati & nature conformia. Quum
 autem tribus præidiis à naturâ armati si-

mus, Ingenio, Sermone & manu, vertamus ea in rem nostram, atque inter illa, jam sermonis vim experiamur, qui nuncius est animi, quid is de se promittere audeat cum sapiens eam moderatur quid nisi salutaris vox audit, vicariam præstans operam cum in publicarum tum in rerum privatarum commodis, quæ in eo statu non raro posita sunt, ut lenta remedia & se-gnes Patronas non expetant, succurrat ergo vir bonæ fidei, qui in publicum semel auxilium suum pollicitus est, & etiam ex tempore linguam eruditam prudenter moveat, manus verò laborantibus & jam jam labantibus amicorum & propriis rebus supponat; DEUS enim nos in hanc Mundi scenam, non ut spectatores, sed actores introduxit, ut conversatio inibi communicando, parendo, consulendo & suadendo peragatur. Quoniam igitur Orator prudens non solum præscævo apud Græcos & Romanos, ad decisiones varias causarum, & expeditiones utiles pernecessarius fuit; sed & nostra tempora vim illius in Scholis, Templis, Legationibus, in Senatu & alibi experiantur; non alio exercitio æquè al-
 ubi

rali mentem jam in diversa agitare. Mearum interim agnosco esse partium reverenter sollicitare benevolum Lectorem ad ignoscendum, si quæ mihi rudimentum hoc primum deposituro obrepunt, quæ non exquisitè apta nata sunt ad enodandum opus susceptum: saltim ut experimentum de Extemporaneo accipiat. *Esto igitur in nomine Domini*

CAPUT PRIMUM.

Quid in vocibus, Dictio Extemporanea, observandum.

§. I.

Cum Sermo Oratoris in frequentiam verba facientis liberè & ornatu splendescens procedit, *dictio* vocari meretur; quando vero non copiosè, eleganter & dispositè cadit, non tam dictio quam loquacitas vanæ linguæ audichinc discrimen inter voces *dicere, loqui & narrare* exurgit. Dicere judicatur quando eminentiori modo animi sensa prodimus;

mus, prout Cicero dicendi vel orandi facultatem, loquendi & disputandi rationi opponit (a) & Quintilianus affirmat, *ne dicere quidem illum videri, qui non prudenter & copiosè dixerit, (b)* Est tamen vocabulum hoc, *dicere*, ex eorum numero, quæ philosophis ἐκ τῶν πολλὰχῶς λεγόμενα dicuntur: ita ut quandoque *dicere* denotet, & *diem dicere*: idem fit quod *in jus provocare ad præfinitum tempus*: læpius pro *significare* usurpatur: deinde & *causam dicit* ille alicujus, qui *defendit*: vel etiam *dicit is*, qui *verba facit populo* quacunq; de causâ. Sunt & aliæ ejusdem acceptio- nes quæ ut leviores omittuntur, cum duæ hæ posteriores ad nostrum scopum proximè accedant. *Loqui* autē dici- mur cum qualiacunq; verba proferi- mus, eaque ex naturæ instinctu, ut magis sic attendamus quid, quam quomo- do sermocinemur, nec adhibetur cura connexionis verborum, propter quod Oratori adscribi non potest, nisi insci- tia ejus arguatur. Spectat etiam huc
ut

(a) in Oratore (b) conf. L. 10. c. 7. instit. Orat.

ut moveamus quid sit *narrare*: Est verò *præterita & præsentia commemorare*. (c) præsertim *aliena & quæ nobis non sunt necessaria* ut docet Donat: ad Ter: Andr: A. 4. sc. 3. *resque gestas exponere*, quod hic Ciceronis locus indicat: *obscura*, inquit, *narratio totam occæcat orationem*, (d) & sic est pars quædam dictionis, post Exordium locabilis. Quid verò *dictio extemporanea* fit, brevibus dici potest: Scilicet, EST ORATIO NON MEDITATA, VEL NOSTRA SPONTE, VEL URGENTE NECESSITATE SUSCEPTA.

§. II.

Hinc duas esse potissimum *semitas*, quæ nos ad culmen Eloquii perducunt, innotescit: *Una* quæ voces subministrat & organum est sermonis, vocata *Grammatica*, versatur enim in formandis voce, & pingendis scripture vocabulis, nudè tamen & simpliciter, ideoque *Fiator & statua quasi merculialis* dicitur ad rerum, conceptuum & scientiarum latebras. *Altera* verò est, quæ inventa il-

(c) Cic. *partit. Orat.* (d) *Id. L. 1. de Orat.*

8
lustrat, flores & colores superinducit,
dictaque est *Rhetorica*, in hac lumina tro-
porum & figurarum, sententiarum pon-
dera, raptusque verborum percellunt
& excitant animos auditorum, & quia
palpabili & corporea specie rarò pos-
sumus res hominum oculis sistere; o-
pus est hujus artis quantâcunque con-
spicuitate repræsentare easdem illorum
animis, & quidem *imaginativæ* seu phan-
tasiæ ad excitandum appetitum & vo-
luntatem, quod in ipsis etiam dicenti-
bus fieri debet, ut conjungantur ab u-
traque parte affectus: hinc *Quintilianus*:
(e) *Capiende sunt veram imagines, quas vo-*
cari Particulas indicavimus, omniaque de
quibus dicturi erimus habenda in oculis &
in affectus recipienda. Sic Grammatica ut
prius, Rhetorica autem ut posterius quid
existit. Loquimur ut Grammatici, dicimus
verò, & quidem benè, ut Rhetorici.

§. III.

Sicut omnia, aliam plerumque subeunt
formam quantò ditius in communi
usu-

(e) *L. 10. C. 7. instit. Orat.*

usura fuerint: ita & quidam rerum characteres vel ipsa verba, sedem tam fixam non obtinere, quin non nihil immutata sint, quare & vox posterior in titulo hujus opellæ scil: *extemporanea*, non integrè ab antiquis usurpata est quos ævum aureum nutritiv & inde ad nos est delata; sed pro eo, *extemporalis* dixerunt, sicut Quintilianus indicaturus dictionem à nobis vocatam extemporaneam, substituit *extemporalis*, quod non declinandi causâ à priscis Latii eloqvii auctoribus, in formam hanc à nobis immutatum est, sed pro Synonymo adhibetur: novimus quod & Suetonius indicans Augusti Cælaris in dicendo promptitudinem, *extemporalis* (non extemporanea) facultate præditum, affirmet. (f) Sed tuemur nihilominus vocem hanc *Extemporaneus*, suffulti usu recepto, quoniam adolevit inter posteriora hæc secula ipsius usurpationis; quemadmodum enim numismatis æstimationo dependet ex arbitrio summi ordinis: sic

B

VO-

(f) in Vit. Aug; c. 84.

subindè quod suum est sedulò præstabit, ut quæ de causa in publico exponenda quis præmeditatus est & concepit, si res postulat immutet, augeat, aut iis detrahat, atque indefessus ea quæ jam coaluerunt, rursus tersiori limâ poliat, quandoquidem *præcipuum studium in commovendis animis ponendum est.* (i) Sed cum hoc non semper contingat Oratori, quem præsens usus & quidem necessitas sæpius de quacunq; causa ex tempore ad dicendum & continuo agendum provocat, in silentium certè non consentiat, sed (1) sua, vel innocentium civium, amicorum & propinquorum urgens incommoditas faciant promptum sine morâ pugnandi rationibus, & dictione concinna exponendi quæ adversariorum criminationes refellant, vel alios obversantes casus diluant: minimè verò silentium intempestivum habeat donec verba fabricentur, & memoriæ incidant, & vox ac latus præparetur; & cujus postea serò

B 2

præ-

(i) *Gauzz. cond. Civ. Dissert. 30.*

pœnitendum, res in ruinam ferri patiatur sequè taliter præmio longi laboris defraudet, cum præstitisset aliam porius studiorum inivisse viam: quomodò enim se parem præstabit omnibus negotiis civilibus, cui singulis partibus est insensendum, & quod magis est: aut totam culpam in se recipit, aut de artificiosâ defensione suspicionem parit, quod videlicet verba phalerata rei iniquæ prætexat; optimum verò est semper aliquid habere in præsentia, & è re natâ in defensionem adducere, undè non temerè *salutaris* dicta est *talis vox*, ab Eloquentissimo Quintiliano (k) quæ ἐν δαίμονίαν πολιτικῆν intendit, quoniam *ex natura omnes dicendo persuadere & movere student, (l) dicendo autem vim habemus & efficaciam*, ut dixit Bias, & alius:

*Eloquio mentes, sternuntur corpora ferro:
Eloquium ferro fortius ergò ferit.*

Posset (2) inter muniendū hostis instructâ acie progredi pondusve addere rebus suis, quibus hunc nihil ad resistendum

pa-

(k) Lib. 10. c. 7. (l) Guaz. diff. 3.

paratum prosteruat, sicque actum foret de re ut ut æquâ, quando non argumenta præparanda sed præparata opem ferre possint. Cum itaque (3) ex ipsius etiam naturæ sanctione constet, quemlibet semet ipsum *suumque commodum, quam maximè & principaliter amare, & ad minimum non plaris facere alium quam se ipsum* (m) quæ patietur hoc ratio, ut quisquam sit Orator imparatus ad casus; præsertim quod multi affectuum pruritu, quoties spes lucri affulserit fiduciâ in proprias vires ad occupanda aliquando ea ferantur, quæ aliena sunt, ex merâ etiam invidia aliquando lites sectantur. Hinc (4) non tantum jacturam & damnum oscitans sentit Orator, sed & stoliditatis notam incurrit qui se his sacris dicavit, & tamen nihil minus est quam assertor boni publici: non dissimulat id Cicero: *Oratoris, inquit, peccatum si quod est animadversum stultitia peccatum videtur, stultitia autem non habet excusationem.* (n) Facile etiam contingit (5) ad-

(m) *Pufend. de jur: Nat: & Gent: Lib. 7. c. 1.* (n) *Lib. 1. de Orat.* ver-

adversarium ex adverso infestare, dum hic lateris præsidia curat, & fortè latus hautire, cum creditur instare à fronte, nam sæpè contra ea quæ scribuntur aut sperantur solent evenire plurima, & sic fallere, vel etiam tota causa subito in aliam formam mutari, quid tum tela proderunt, quando speratà hâc configendi opportunitate frustratur? quantò igitur præstat stipatum esse rationum suppetiis, ut undique feriatur adversarius; *germanus* namque demum ille est Orator, qui de quavis materiâ aptè dicere potest, pro dignitate temporum, cum fructu & voluptate audientium: Imò ut gubernatori ad incursum tempestatum, sic agenti ad varietatem causarum ratio mutanda est (o) ne serò frustra ingeminet: Malè humanis ingenis natura consuluit, quod plerumqve non futura sed transacta perpendimus. (p) Manet denique (6) hanc extemporaneam dicendi copiam honos, quod dicatur maximus studiorum fructus & præmium amplum longilaboris. Cui bono enim

tot

(o) *Quint. L. 10. c. 7.* (p) *Curt. L. 8. c. 2.*

impenduntur curæ, stylus anxie subigitur, & maxima pars vitæ lectioni assiduæ vacat, si vires, in varietate literarum taliter agitato non plus auxilio sunt quam in prima Musarum vacillante infantiâ, quam pœnitenda hæc foret segnities & labor inaniter exhaustus; certè qui fœtum hunc antea in se fœtum feliciter producere & subitis necessitatibus deterre novit, illum extollent amici sublevati: commendabit verò eruditio optatò matura.

§. II.

Quamquam autem promptitudo hujus artificii non destituit suâ utilitate hoc modo in his versatum, tamen onus molestissimum subire cogitur extemporalis Orator, quoniam nitidæ orationis cultus viro erudito, etiam ex tempore differenti necessarius est: quæ propter multa & varia sunt ad quæ attendere debet, quæ & judicium & longus usus docebunt: *primum pura*, deinde *ornata*, hinc *copiosa* erit Oratio, in quâ ipse
sint

sint lautissimi verborum apparatus, ut Elocutionis ordo, tanquam ex rivis suis deductus videatur, & inopiam non sentiat oratio, sed robur concilietur etiam sententiis. *Siblevabunt* eum deinde varia variorum scripta, quæ indefessè transcurrenda & pervolvenda, quoniam *sine lectione Auctorum non potest fieri homo literatus* (q) itaque;

Multa legas facito, pertectis perlege multa.
 Ut quæ in illis probamus, apud simus ipsi facere. Huic succurrat scriptio assidua, quæ non omnia occurrentia verba sinet habere locum, quia tres dantur in lingua præsertim latina gradus; *benè* scilicet eam *intelligere*, *benè scribere*, & *benè eam loqui*, (r) cautè igitur scribendo procedendum, cum citò scribendo non fiat ut *benè scribamus*, sed *bene scribendo ut citò*, alias non meritò Stylus à Cicerone vocaretur *dicendi opifex & magister*; hujus enim est habitum & colorem induere orationi, ne semper

(q) Scheff. d. Styl. cit. Satisb. p. 26.

(r) Huart. Scrut. Jng. C. II.

In unam formam concisa definat sed speciosa & locuples sit : quemadmodum qui utuntur armis aut palæstra, non solum sibi vitandi aut feriendi rationem esse habendam putant, sed etiam ut cum venustate moveantur : ut idem in oratione fiat, auctor est Cicero (s). Nam si unquam alii, oratori utique necessaria est exercitatio, quæ cuncta corroborat, & Auditores trahit in affectum, sicque fit ut cum multa scripserimus, etiam multa dicamus. *Perficient denique bonum Oratorem instrumenta quæ sunt præcepta oratoria, sine quibus formari materia, aut optatus non potest attingi scopus : ad persuadendum enim ea formata sunt, ergo non superficialis earundem cognitio sed accurata notitia omne feret punctum, quoniam è vestigio ad usum deducere quibus ipsa absolutus Orator, quæ curiositas facit, Cicerone teste, ut nihil in hominum genere rarius perfecto Oratore inveniri possit (t), cui copia cum iudicio paranda est, vim orandi*

C

not

(s) Lib. 3. de Orat. (t) id. 1. Orat.

non circulatoriam volubilitatem spectanti (u)
 atque ita primum quærendæ res opti-
 mæ, deinceps inventis adhibendum ju-
 dicium, dispositio autem probatis, mox
 eædem in classes coërcendæ; Siquidem
 ex tempore dicturo constabit, ad quod
 genus Causarum quæstio sua pertine-
 at, undè argumenta depromi possint;
studia enim nihil profant perveniendi aliquò,
nisi illud, quod eò quò intendas ferat de-
ducaturque, cognoris (x). De cæterò atten-
 dendum ad monitum veterum: *ne vox*
inter altercandum præcipitetur, aut descensus
ad iram sit facilis.

§. III.

Non latebit ex jam allatis intricatum
 esse multis difficultatibus laborem
 Oratoris extemporanei, etiam in re-
 spectu ad varietatem generum dicendi,
 quæ n. ores suppeditabunt ad concili-
 andum robur & rationibus, vigorem
 dictioni: imò limites & viam ad tra-
 ctanda themata, quorum ope argumen-
 ta competenter ad statum cujuslibet
 cau-

causæ ducuntur, quarum genera pluribus sunt numero *tria*, addunt nonnulli *quartum*, putà *didascalicum* seu explicatorium, perinde tamen est, cum & postremum hoc, duobus illis primis possit annumerari.

Primum autem est *Demonstrativum*, nomen obtinens à demonstratione virtutis & vitiorum: vel quod Oratoris vis hic ostendatur, cujus materia tam laetè patet, utar verbis Vossii, ut *ne univèrse hujus nature limitibus circumscribi queat* (y), nam Aristoteles dicit etiam DEUM posse *ἐπιτελεῖν τὴν*. Secundum *Deliberativum* est, dictum etiam *Ecclesiasticum* & *concionabile*, materies hujus in nostrâ manu posita est, quæ in utramque partem est possibilis, quare orationes quæ in hoc genere struuntur, dicuntur *suasoriae*: & licet *omnis Oratio dirigatur ad Jvasionem*, quid enim aliud oratio quam fidem facit? hoc autem est *persuadere*, dicitur Schalig: sciendum tamen in laxiori significato vocem *suasionis* constituere

C 2.

fr-

(y) *Instit. Orat. Lib. 1. c. 5. §. 3.*

finem Rhetorices, in arctiori verò proprium fieri generis deliberativi. Demum genus *Judiciale* excipit, nomen sortitum quod inter judicia causasque forenses versetur, officium quippe ipsius in accusatione vel defensione, aut intentione vel depulsione consistit ut obtineat jus & æquum: proinde Oratori hic expendenda est natura criminis, comparando cum moribus ejus qui accusatur vel defenditur, num conveniat ejus indoli talia patrare, hinc pro conditione rei apud judices ciendi motus, indignantes & iracundi, accusando; conquerentes autem vel miserantes defendendo, quos sequuntur alii affectus animi. Et sicut cum molestia in prioribus causarum generibus jactatur, ita in hoc multò magis, quod munitas etiam requirit vires, & antea jam exquisitè præparatas: *quam prudenter sanè ac consideratè causam agere debet is, qui vel innocentem defendit, vel reum accusat in curiæ luce? ubi vel Senatus vel Princeps splendore suo sæpè perstringit agentis oculos* *Emen-*

tis aciem obtundit (z). Tantæ molis est ferre nomen Rhetoris expediti, qui argumenta tanquam tela ex armamentario seligere sciat necessaria, quæ non temerè deinceps spargenda, sed cum arte certis locis collocanda, & quidem etiam in instanti reperienda, *efficiens enim moveri potest ad objectum ut reale cognitum, licet non sit reale presens* (a). Est tamen hoc operosæ difficultatis,

§. IV.

Sicut Philosophi acutis conclusionibus, quod obtinere cupiunt, colligunt, ita Rhetores non rarò eodem modo procedunt, sed per planiora & liberiora spatia; ut *Zeno Dialecticam manui in pugnum compressæ: Rhetoricam verò eidem explicitè assimilaverit*; quod præsertim de Syllogismo valet, qui Philosophis tribus partibus absolvitur, sed cum utitur eo Rhetor, partes ejus quandoque transponit, suntque ipsi numero aliquan-

(z) *Palat. Eloqu. Exerc. 9. p. 912.* (a) *Scherz. Nucl. Phil. Phys. qu. 29. conferatur.*

quando quinque, nam probationes utri-
 que præmissarum addit, licet & quan-
 doque syllogismum quadripartiatum ex
 Ciceronis sententia, probatur tamen,
 non rarò quarundam partium negle-
 ctio, quoniam *omnis propositio est Syllogi-
 smus virtualis*; uti autem debet *Syllo-
 gismis* ut rationes suas corroboret. Sua-
 det hoc Quintil: *Orator*, inquit, *etiam si*
*rarò, non tamen nunquam probabit dialec-
 ticè; nam & Syllogismis si res poscet, ute-
 tur (b)*, cujus usus maximè est in
 Confirmatione; Sed rursus difficultas
 suboritur, quia is non ubique commo-
 dè adhibetur, nam *Entbymema* sibi lo-
 cum aliquem vendicat, ubi pars aliqua
 est omittenda, quæ probatione non e-
 get, hujus autem usus maximè est in
 Oratione & quidem ut plur. in Proposi-
 tione, ut Rhetoricus Syllogismus exin-
 de dicatur, sed conspicuo cultu omni-
 nò tractabitur & magnâ judicii vi ex-
 coletur ad formam perfectissimam. De-
 nique & hic, *exemplis* opus est, quæ
 plus

plus apud imperitam multitudinem, quam alii modi valent, nam illa non tam ratione quam exemplo capitur & in deliberativo ut plurimum locum sibi vendicat, quod omne, multum fecerit negotii ex tempore dicenti.

§. V.

VERUM ut nullum terræ angulum tam fausto sidere conditum reperire licet, qui non suos alumnos tam vitiis quam virtutibus imbuat, tribuens ipsis præter patrii soli genium, adhuc proprium aliquid: Ita varii ex his ipsis ingeniis cientur motus animorum, qui notabili intervallo ab invicem distant, ut non facile unâ arte tractari possint: jam igitur Orator tanquam sapiens architectus ædificium structururus, ad cujusvis materiæ naturam formam adaptat congruentem: sic, inquam, ille mores hominum apprimè callebit & rimabitur. *Noscenda enim, Tacito teste, populi quem regere vis natura, quisque eam calleat prudens est: hoc ipsum certa*
 cla-

clavis est ad referendum animum cuiuslibet, cum non tantum levioris sortis homines, sed & Principes ab ingeniis iudicentur optimè (c); atque ita sermo convenienter auditorum affectibus est accommodandus quos novit ex ingenio antea cognito proficisci, & quia minor vis bonis quam malis inest (d), non tam in illos quam hos utatur aculeato & invectivo sermone, nam recta ingenia etiam sibi relicta debilitat verecundia, perversa autem confirmat audacia. Iram quidem quosdam gerere sciat, sed tamen esse placabiles ut de Atheniensibus, alios verò iræ impotentes esse & crudeles, ut de Carthaginensibus refert Plutarchus; extempore ergò dicturus ad Themistoclis genium formatus erit, quem Celeberr. Vossius (e) ex Thucydide refert fuisse *νεγλίsson αυτοπροσχεδιάζων τὸ δέοντα*, accommodatissimum ad discernendum ex tempore quid factò opus est.

(c) Illustr: de Verulam in Augm: Scient. L. 8. p. 479. (d) Plin: Lib. 4. Ep. 7. (e) Instit. Orat. L. 1. cap. 5. §. 22.

effet: ut ita præclarum sit donum ani-
 mo enitere variarum gentium indolem
 docto & instructissimo, ut polcente u-
 su, ex harum notitia non solum læta sur-
 gat *αὐτάπειθα*, ut diversus possit esse cum di-
 versis, cognoscatque quid à quoque sit expe-
 ctandum aut timendum (f). Sed & prompta
 extet facultas conservandi cum Rem-
 publ. sartam, tectam, tum propriam ac-
 res necessitudinum. Cum autem defi-
 nivit Cicero ingenium per *docilitatem &*
memoriam, innuebat nullum hominum
 genus dari tam barbarum, quod non divi-
 nus orationis spiritus expugnet, rationē
 enim ut reetricem, & appetitum ut ejus
 pedisequam, nemini natura prorsus dene-
 gavit; nihilo secius tamen diversè cum
 diversis agendum, quoniam certis regio-
 nibus peculiare affectus sunt insiti ex
 diversitate temperamentorum, præter
 eos qui ex varia conditione superindu-
 cuntur, ut primum in statibus Reipu-
 blicæ usu venit, ubi Orator in expedi-
 unda legatione vel alio munere, aliter

D

di-

(f) Barclaj. Ic. anim. c. 2. p. m. 21.

dicet apud Magistratum *Aristocraticum* vel *Democraticum*; aliter verò apud *Monarcham*, ut in η & Θ cujuscunque teneat. Deinde oritur discrimen à fortunis ab *etatum varietate*, *immolatione affectuum* & ab *habituum naturâ*, quod quatuor constituit genera auditorum.

§ VI.

Quænam autem propriissima ejusmodi ingeniorum discrepantiæ causa sit, fortè non adhuc satis constat? *Anime rationali* eam adscribendam putant non pauci quoniam illa in uno corpore variè & quandoque contrariè ad modum temperamenti operatur: & assentitur Ingeniosiss: Huartus (g). Inter recentiores autem etiam LeGrand, negat *ex animâ posse eorum diversitatem oriri*, sed potius *persci à corporis dispositione* (b). *Varietatem Cæli ejusq; conversionem & siderationem* etiam pro causa agnoscunt. Sed quicquid sit, fortè conjuncta valent, *corpus scilicet cum animâ etiam stellarum influentiis obnoxium*, causa erit: hoc unum certum

(g) *Scrut. ing. c. 4. p. 107.* (b) *Instis. Phil. de Mente Hum: c. 5. p. 703.* est,

est, quod nullius præcepta vel regulæ
 eam avertere potuerint, quia corpus
 nunquam in eodem statu persistit, licet
 anima semper sui similis maneat. Jam
 verò sciet Orator ex quo genere habeat
 auditores, ut ad h° C audientium etiam
 suum conformet, movebit & m° C ut
 res postulat, hoc autem novimus esse du-
 riorum & vehementiorem animi com-
 motionem: ab ambab⁹ quidem partibus;
 nam Oratori induendi sunt mores au-
 ditorum, modo aliquid efficere speret *id*
namque in ciendis affectibus caput esse, ut
Orator prius eo affectu commoveatur, ad quem
alium vult adducere, testatur Cl. Vossius.
 & nisi bonus ipse sit & benevolus, non
 facile habetur ei fides, quod nostra tem-
 pora in Oratoribus præcipuè Ecclesia-
 sticis probant. Sed ut *duo* sunt eximii
 fontes animæ commotionum, *bonum* sci-
 licet & *malum*: ita rivuli ex ipsis scatu-
 rientes, nempe *affectus*, quos DEUS O. M.
 mentibus nostris indidit, sunt adminicula
 illustrium rerum patrandarum, quorū
 temperies vitæ nostræ felicitatem con-

firmat: vocantur & passiones, quod harum ope rhetor quandoque ita percellat auditorem ut contraria interdum agat ingenio suo, naturamque dediscat. Quod autem quis non præparatus convenienter se his attemperare possit, hoc opus, hic labor est,

§. VII.

Sit tam varium & difficile dicere ex tempore; non tamen non esse hoc possibile & quidem tractabile omnino, auctor est Quintilianus in illo nobis familiari loco, nam *multum stylum & assiduam lectionem & longam studiorum ætatem* asserit hoc præstituram, adjectis requisitis modo recensitis. Quod ex Logica etiam trahat ortum ratio proficendi extemporanea, docet Cardan⁹. (i) Kuhlmannum quendam per artem suam magnam Eloquentiæ solutæ & ligatæ promittere, ut quis copiosè ornatè & promptè ad stuporem usque possit ex tempore disserere, & quidem ex artifi-

(i) cit. Morhof. Polyb. L. 2. C. 5.

ficio Rhetorico singulis diebus orationem realem habere, refert Cl. Morhofius (k). Requiritur hoc ab omnibus, quod Orator omnibus scientiis erit instructissimus; *Ubicunque ergò opera sua poscitur, erit parata, Et ubi consistendum est sibi, sciat in suo consistere (l), vis Oratoris, inquit Cicero, professioque ipsa benè dicendi, hoc suscipere ac polliceri videtur, ut omni de re, quæcunque sit proposita, ab eo ornatè copiosèque dicatur: possibilitatem hujus artis promittit etiam Radau in Oratore suo extemporaneo (m): In modis, inquit, disponendi consiciendique orationes, si quis sedulus se exercere voluerit, facile in Oratorem etiam extemporaneum evadere poterit.*

§. VIII.

Specimen extemporalis ejusmodi dictionis mihi utique monstrandum incumbit, sed conscius ingenii tenuis, umbram solum perfectæ dictionis hic pro modulo virium sistere conabor, idque in genere suaviorio: exempli gratia.

Ac-

(k) *ibid.* (l) *Cic. de perfect. Orat.* (m) p. 146.

Accersitur in civitatem ad tribunal hæreditate ejiciendus, cui obviam fit Causidicus vel Orator commodè, hic rogatur ut persuadeat actori, ne vocet ipsum in jus & curiam, stupefcentem ad talia, sed intactam relinquat testamento sibi addictam possessionem. Hic non cunctandi & se præparandi locum habens Orator, aggreditur actorem hac dictionis formâ.

Exord:

procedens à thesi ad hypothe-
 fin in Schinote-
 ne
 Protasis
 Ca. alceve

Quod sui velit quisque tenax
 esse, ac defendat omni ratio-
 ne rem possessam, ne in aliorum ma-
 nus immeritò perveniat, facile con-
 stat unius cujusque nostrum judi-
 cio, quod natura dicitur, leges au-
 tem confirmant, suum nempe cuique
 esse relinquendum, quoniam non pos-
 set alias vita proberum conservari;

Apodosis

Ideirco movit me pietas hujus ami-
 ci mei, ut tibi ad oculos sisterem,
 tam ejus indigentiam, quam vitam
 rectè actam, quâ non meruit hære-
 ditate excidere, ideoque convenien-
 tius duco abstinere utramque à pro-

Basis.

cess.

cessu forensi, namque tuò sua pos- Proposi-
 fidere, & sibi concessa vindicare, finetio Major.
 turbâ bonum esse inter bonos quos- petita par.
 vis convenit, quare tuas possessio- tim ab
 nes nemo infestavit, unde boni o- honesto,
 mnes in te censendi sunt, sed exi- partim
 stimarem hoc versâ vice à te esse ex- loco pro-
 pectandum, & quidem tantò magis, prio,
 quod melior semper extitit causa Amplif:
 suum retinentis, quam poscentis a- per sen-
 tium; quid igitur jam desideras tentiam
 ab orphano isthoc, cujus Pater nihil occultam-
 tibi debuit moriens? id autem ami- A loco
 ei tunc presentes testantur, non au- Inartifi-
 zem jam potest debere filius, cui ciali.
 non ita pridem tot bona relicta sunt, A possibili
 ut non par potuisset esse tuis consu- Loco
 mendis tam exiguo tempore, licet Com.
 prodigalitati permisus fuisset, jam
 verò sub tutoribus egerat. Non
 autem te heredem ipsius Parentis
 venditare potes, ejus injuria nun- Ex iniquo
 quam tanta fuisse credi potest in
 filium proprium, ut eum immeren-
 tem exheredaret: Amicus autem Novum
 cum fueris familiarissimus, non red- Epichire-
 das filio hanc vicem fidelitatis ejus, ma, ex hoc
 ut insuetum tribunalis aspicere, nesto.

Magistratus severo vultu perterrefacias, quod faciet eum attonitum & nihil respondendi computem, unde facile causâ suâ utat aquâ, cades; sed quid dixi eum cadere, imò scias me non procul consistere neque deesse illi laboranti, tantumque effecturum, ut res omnis in tuum caput redundet, & plura submittas, quam nunc desideras, quem in finem igitur evacuare studes in processu, tam tua, quam affinis tuâ hujus bona, quæ immota alias utrinque præsarent & invicem essent usui. Hæc autem hujus sunt, & quod nihil incommodi tibi ex eo accidat, cum quisque sua retinet, facile credo me tibi persuasurum, cum usibi amiseris: Non videntur enim rem amittere quibus propria non fuit, ut rectè dicitur Papinianus. Collegit autem & legitime acquisivit Pater has opes, vir integerrimus, moriturus autem easdem nec debuit nec voluit aliis legare quam filio optima spei ut eas in rem suam verteret; quare ergò jam in me ratio jus provocatur? Scilicet ut contra

πᾶτος
vehemen-
tius in E-
panor-
thosi

Minor.

A Legiti-
mo per
Testim.
Papin:

Intendi-
tur argu-
me ratio

ius suo privetur. *Istud autem quod nomasia,*
à te præcitur, scilicet ipsum susten- Confu-
datum in tuâ domo per menses ali- tatio.
quot, anne copiam tantarum opum Præripi-
exhauriet? contrarium ego proba- tur adver-
bo, te videlicet beneficiis Parentis sus- ar-
obstringi, ad conferenda longè mayo- gum: per
ra bona in ipsum sine refusione, quam occupa-
hactenus factum est. Ergò affectationem.
molestus supersedeto: quod si autem Conclu-
tantoperè te tui oblitum esse scirem, hio.
ut non parceres tibi ipsi, revocarem
se ab injuriando, vel ex constitutio-
nis internæ & legis naturæ instin-
du. Scis neminem sanum & corda-
tum facere hoc alii, quod sibi ipsi
fieri non vult.

Crederem ego fortassis, inimicum
quadantenus etiam hac à me ex tempo-
re debili & incultâ exaratâ dictione
permoveri ad cessandum de proposito:
quantò plus igitur hoc ab Oratore ex-
pedito & in his veritato efficietur? cui
non hujusmodi, sed plurimis parasan-
gis præstantiorem in proclivi est etiam
quovis tempore formare, idque non

in forensi solum, sed & in re Ecclesiastica, licet non in omnibus per partes similes & easdem.

§. IX.

IN hac arte natura benignior & usus frequens miranda præstant ut *sermones hominum communes quandoque ipsis libris sint prudentiores* (n). Sic Tiberius Caesar ex tempore fuit in stylo præstantior, quam à nimia affectatione & curâ. (o) Et tanto pollent quidam animi vigore ut ingenium in numerato quasi habeant, & quod longa cogitatio præstitura esset, prima intentio animi det, ut Senecade Vinetio refert. Memorabilis est Plinii Isæus, qui semper ex tempore dixit, sed tanquam id diu scripserit, optionem argumenti auditoribus permittens, & quidem tantoperè ex-culto sermone excelluit, ut *docere, delectare & afficere* potuerit: & quæ alia de ipso refert (p) ut expeditius quid non à parato optimo Oratore expectari potue-

(n) de Verul. Augm. sc. (o) Svet. in Fib. c. 70. (p) L. 2. Ep. 3.

tuerit. Sed ut in peroratione profâ forrensi; plurima ingenia extemporanea inventa sunt felicissima : sic & in poësi natura quosdam tantâ beavit promptitudine, ut plurimos versus continuò dicerent. Titus Vespasianus poëmata ex tempore fingere potuit. De Alex: Storfiaë uxore Constantiâ refertur, quod imparata non solum disertissime verba fecerit, sed & ex tempore carmina panxerit (q). Sed cum diligens exercitatio etiam mediocri naturæ adhibetur, non usque adeò impossibilis est hæc extemporanea dexteritas.

CAP. TERTIUM.

Utrum memorâ an iudicio hæc res magis agatur.

§. I.

Detecto sic proposito nostro quod de exquisitissimo Oratore est, & quidem dicente absque meditatione; suboritur scrupulus ut sciamus, num iudicio

E2 ma-

(q) Ridessus de Erud. cap. 3.

36
magis an *memoriâ* in hac expeditione
opus sit, quorum utrumque in *ingenio*
fundatur: paucis verò hæc tria quid in
naturâ suâ sint, monstrabo.

Ingenium est insita quædam vis natu-
ralis & aptitudo intellectus ad invenien-
dum ea quæ ratione judicari possunt,
accommodata, vel habilitas hominis tri-
bus dotibus prædita ut vult Cartesius, sc:
Cogitandi celeritate, distinctè imaginandi faci-
litate & memoriæ capacitate (r). In intellectu
autem sedes ejus ponitur ad capienda ibi
consilia; communiter de judicio & me-
moriâ dicitur, quod *illius* respectu insit
ἀγχινοια & ἐυσοχία, seu sollertia & vis con-
jectandi, hujus autem *ἐυάθεια & δυσμά-*
θεια sive facilitas & difficultas discendi (s).

Judicium quod & disceptatio dicitur,
est secunda mentis operatio, quâ rebus
assensum præbemus vel denegamus, se-
quens cognitionem & conceptus nostros
ut videat quid in quâque re cavendum
aut sequendum sit (t).

(r) pag. 1. de Method. (s) conf. Spert. Anst.

(t) Le Grand. Inst. Phil. de Log. c. 11. p. 55. &
Quint. l. 6. c. 6. Me-

Memoria est per quam animus repetit illa quæ præterita & facta sunt, eventus speciales in posterum ex iis eliciendo. Vel specierum exphantasia acceptarum receptaculum, quas iterum suo tempore depromere potest, unde in sensitivam & intellectualem discescitur: illa ad eam animæ partem pertinet quæ est imaginatio, hæc ad intellectum. Tam nobilis verò est, ut si amissa fuerit; reliquas potentias operari impossibile sit, ideoque in numerum sensuum à non nullis refertur (u).

§. II.

Ex delineatis hisce singulis colligere licet, quod nullo eorum tutò carere possit Orator, sine postremo autem, hoc est *memoriâ*, tantum abest ut dicturus extempore alicui negotio se committere possit, ut nullus vigor in ipso sine hæc, aliquid præstare possit, quoniam prompti ingenii index est & tantam secum habet commendationem, ut quæ dicimus non

(u) Scherz. *Phys.* qu. 211. item Suic: *Phys.* Arist: *Cartes.* & Franz. *Hist. Anim.* part. 1. c. 2.

non domo allata, sed ibi protinus prom-
 ta esse videantur, quod & Oratori & i-
 pſi cauſæ plurimum confert; vera enim
 dicere exiſtimamur quando rebus ma-
 gni momenti, ſubitaneas ſed pondero-
 ſas addimus rationes. Quod movit rhe-
 tores quosvis ad prolixè de memoriâ
 agendum: inter alios tradit Quintilia-
 nus eam integro prolixo capite (x), qui
 & negotioſus eſt in tribuendo ipſi en-
 comio: hinc titui tam ſplendidi, quod
theſaurus Eloquentiæ, ſpiritus aliarum par-
tium & vis quædam divina vocetur. Ci-
 cero eam *germanam litteraturæ* atque *ſi-*
num animi dicit, Judæi *Adami annulum*
 faciunt, non addam plures. Idcirco et-
 iam de mediis tam phyſicis quam ar-
 tificialibus promovendi eam tantoperè
 ſolliciti ſunt, ut nullus ſit rhetor qui
 non ex ſuo adminiculum ei contribuere
 velit; excolendo augeri, ſcriptione
 juvari, ordine verò levâri omnes affir-
 mant, *prænotio & emblemæ* ars illa con-
 ſtituitur ab excell. de Verulamio: inter
 my-

mysteria custoditur & miranda de eâ
 promittuntur â Lulliaë artis gnaris: lo-
 ca & imagines variarum rerum ab O-
 ratoribus memoriter dicentibus fingun-
 tur, ut revolutione mentis ad illa, oc-
 currat de quo dicendum est, nam fa-
 cta est per impressorum phantasmatum
 exercitationem; novarum enim rerum
 addiscendarum desiderio & per admi-
 rationis repræsentationem non parum
 promovetur: curam ergò monent esse
 habendam ne cerebrum multum ma-
 defiat & frigescat, vel omninò exsicce-
 tur, quod nimius *potus & senectus* solent
 conciliare; non latet quosdam hic ad-
 hibere remedia physica, ut lavetur ca-
 put humore ex certis herbis facto, in-
 unctionibus obliniatur & occiput frice-
 tur, & quæ alia habent huic inservien-
 tia; sed pleraque magis nocentia, præ-
 cipuè imaginativæ, *sine cujus adminiculo*
nulla cognitio fieri potest, nedum singularium
 (y) & tamen spirituum ac specierum
 in cerebro existentium erit ipsi opem
 fer-

(y) *Adm. Reb. Dn. Wanoch. de Imag. c. 3. §. 10*

ferre. Sperlingius mediâ artificiali intellectu, ordinem & curam agnoscit. Nobile artificium in extemporali Oratione memoriter recitandâ refertur ex viâ ad scientias, Jani Cæcilii Frey, quod in literis, quasi signis & characteribus consistit, verba autem ejus hæc esse: *Sume tibi versus Virgilii, Arma virumq; cano &c. vel Psalmum notiss: aut Orat. Dominicam Pater noster &c. Jam igitur prima periodus incipiat à primo vocabulo Pater: 2. à noster 3. à voce qui es, 4. in Cœlis; & sic deinceps, oportet autem tales voces, materia de qua dicturus es applicare. e. g. Sit loquendum de Pythagora: ita fieri potest: Pater omnis sapientia humane & divina meritissimo jure censendus est Aristoteles. Noster Orbis, nostraque monumenta, nostrique auctores hujus rei & veritatis amplum ubique dant testimonium. Qui es inter Græcos eloquentissimus estimatus Demosthenes, Isocrates, & tu, Marce Tulli, quæ es disertissimus Romuli Nepotum, annon ubiq; id fatemini? In Cœlis non tot micant stellæ, quot honorificis testimoniis de Pythagorâ librè refero.*

referri sunt. Quo facto impossibile est, humanitus loquendo, memoriam fallere, quamvis in longissima Oratione. Hæc ille (z). Quo verò felicior ac promptior imaginatio in concipiendis rerum memorandarum formis fuerit, hoc expeditiores facit memoriter dicentes, ut sine nulla hæsitatione quasi ex charta depromerent, recitent. Julius Cæsar legere, audire, quaternas de rebus maximis Epistolas dictare, quintam ipse scribere, ac si calamum poneret septenas pariter dictitare solitus fuit. Atque sic fusius exponenda erant hæc de memoriâ, quoniam data hæc, in dicendi scientiâ prædito, extemporaneus etiam dabitur Orator.

CAPUT QUARTUM.

Non eligenda est extemporanea dictio, ne amittatur benè dicendi facultas.

§. I.
Monstratâ sic extemporalis dictionis possibilitate, significandum est,

(z) vid. Morhof. Polyb. lib. 2. c. 6.

est, quod non tamen eligi ac pro definito haberi debet, ut dicamus semper ex tempore. *Neque ego hoc ago, dicit Quintil: ut ex tempore dicere malis, sed ut possit.* Sicut enim athleta numeris certis ante conflictum, adversus incurtus quovis se præparat; ita Orationator se in omni genere exercitationis, ad excipiendos imminentes ictus causarum instituat, locupletatus verbis & rebus, auditorem in assensum rapientibus, quæ ille sibi non polliceatur, qui sagacitati linguæ vel ingenii confidit, ut plenus sit rimarum, neglectis necessariis & his sacris destinatis mediis quæ operi artificioso interserviunt, & legitimam benè dicendi facultatem conservant, requirentes intermissam sui culturam. Sic Budæus neglectum Latini sermonis cultum in Laur: Walla reprehendit, quem sibi attraxerit ex sermone extemporali & neglecto. *Sunt tales, qui operam suam multam existimari volunt, Et toto foro volitare, Et à causa ad causam ire,*
di-

41
dicit Cicero (a) nam qui, non necessitate urgente in mutationes propendet leviter, nec providet consilia, sed temporariis moribus incumbit, minime circumspectus est Orator. *Commodè agendo factum est ut sepe agerem : sed sepe agendo ut minus commodè, fateretur de se Erasmus (b). subjungens hoc : assiduitate enim nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia sed temeritas paratur, ergò quod accurratè factum velimus, rarò faciendum est. Ut quasi epiphonemate cum Cicerone hic concludere conveniat: Nemo potest de ea re, quam non probè novit, non dicere turpissimè.*

CAPUT QUINTUM,

An pueris sit commendandus ex-
temporalis usus Latinæ linguæ.

§. I.

Calamum ab opere revocaturus, officii duxi de puerorum institutione ad Latinæ linguæ extemporalem

E 2

usur-

(a) L. 2. de Orat: (b) L. 8. Apophteg'

usurpationem movere: cum variæ ex-
 tent sententiæ de hoc, in utramque
 partem ancipites. Novimus plerosque
 & ferè omnes has voces iterare: pueri
 docendi sunt ad loquendum latinè;
 nam si (1) exercitium illud, juxta
 ipsos, differatur eo usque dum membris
 suum robur constat, & perfectio debi-
 ta est corpori acquisita, actum erit de
 linguâ (c) hinc vox eorum ad disci-
 pulos: vel malè vel benè loquere. De-
 inde (2) convenientissimum esse illâ
 linguâ aliquem uti, cujus usus in omni-
 bus ferè est nationibus, ut per eam u-
 bique locorum sensum nostrum ma-
 nifestare possimus. Tum (3) quod la-
 tinè dictum vel scriptum melius sonet,
 quam alio idiomate prolatum, quan-
 doquidem ea ipsa optimæ linguæ re-
 quisitis instructa est, ut inter loquen-
 dum voces debito modo pronuncien-
 tur, & sensus hic maximè adaptent se
 ad naturam rei (4) Etiam usum & ex-
 perientiam dominari in artibus, nec
 ullam dari disciplinam in quâ non pec-

(c) *Huart. Scrut. Ing. c. 3. p. 81. cap-*

cando discatur, ideoque propter earundem varietatem, varias agitari disputationes & lectiones in literarum Lyceis sermone latino, quod ut fiat, legibus est sancitum. Denique (§ 1 ad analogiam acquisitionis cæterarum linguarum, quæ contabulationibus, usu & conversatione comparantur, etiam hanc per colloquia & publica & privata comparari debere.

§. II.

Sed contra hæc omnia, utut speciosa, excipit inter alios Vir purioris latinitatis studiosissimus Franciscus Sanctius, qui tam firmiter suæ sententiæ tenax est, ut quantum per se licet, nulli unquam faciat copiam loquendi latinè, nisi accuratè & præmeditatè, idq; rarissimè, quod cum à pueris fieri nequeat, qui nondum habent exactam præceptorum cognitionem, ne dum linguæ genii, omninò dissuadet illis hoc exercitium tanquam nocentissimum ad ulteriores in linguâ isthac profectus, ne

ne ipsis ut vasi recenti malus odor semel commissus, firmiter adhæreat, quoniam & Quintilianus accurratum sermonem etiam in *Nutricibus* quærit, quia *naturâ tenacissimi sumus eorum, quæ rudibus annis percepimus, & quidem deteriora facilius adherent. non asuescat ergo, ne dum infans quidem est, sermoni qui dediscendus sit (d)*. Deinde necessario usu poscente conceditur ut quis hac linguâ sibi auxilietur, & qui frequenti stylo in ea versatus est, damnum ex qualicunq; usurpatione non sentit. Quod autem nitida & elegans sit hæc lingua, non in dubium estâ quoquam revocatum, sed omnes pollicẽ præbent; idcirco non vano abusu infirmetur, sed ut prætiolares sanctè tractetur, ne *loquentia satis, sapientie autem parum habeamus (e)*. Ad quartum momentum potest quoque regeri, aliud esse artem, aliud linguam, potest aliquis hujus adminiculo sermones cædere, non tamen ars ex eo mox extat, cum & *grammaticè loquendo, non semper latine loqda-*

(d) *Lib. i. c. i.* (e) *Sallust. de Catilin. p. 19.*

47

loquamur: sic non latinè dictum est, *habeo opus libro, do operam, facio Orationem &c.* Proprietas namque vocum si in ullâ aliâ, in hâc urique linguâ observanda venit, *vulgus autem & omnes vulgariter loquentes sine cura protrudunt voces, vitiant & adulterant, ut linguarum varietatem, natales suos plerumque vulgo debere, certum sit; usu enim compertum est, quam inconditè in ore vulgi & illiteratorum latini termini sonent (f).* Quod verò attinet, disputationes egere hujus linguæ notitia, non in totû quidem abnuitur si de rebus ponderiosis, ponderosa instituantur colloquia. Vulgarem autē linguarû digladiationem, tum nominatus Sanctius, tum alii facundiæ Magistri ut Celeb. viri Morhofius & Casellius, improbant, *quambis non quidquam sit tam valdè quam nihil sapere vulgare, dicit Cicero. (g) Magis se adhuc insinuant ad hujus assertionis probationem verba Sanctii, quæ ab ipso ita dicta reperiuntur: Juvenes patientur se vel elingues vel mutos*

173

(f) Besold. de Nat. Popul. (g) Lib. 2.
de Divinat.

48
in confabulationibus appellitari, dum ex scripto
& meditatè doctorum hominum aures ducant
in admirationem (b) nec dubitat sensu com-
muni privatos vocare, qui linguam La-
tinam in plateis vel in Gymnasiis miris
modis dilacerant; timet enim ne asue-
scant loquelæ in quâ *noleit. as, voleit. as* & alia
σλοικὰ sibi postmodum benè familiaria
erunt. Ut demum non prætereatur,
quid de analogia hujus ad alias linguas
addiscendas traditur, quod scilicet usus
in his optimus sit discendi Magister.
Verum nullam esse rationem connexio-
nis colligitur ex eo, quod nullus popu-
lus datur qui purè latinè loquitur, ideo
solis libris præviis esse acquirendam,
quod & in *Græca* & in *Hebræa* usu venit,
quæ non *sermocinationis causâ*, sed *doctrinæ*,
excoluntur. Hæc ita in utramque par-
tem ventilare placuit, ad sententiam
præcipuè laudatissimi Sanctii. Sed suus
honus cuique illælus manet, nec dispo-
sitioni alicujus de studiis sibi demanda-
torum ingeniorū quidquam detrahitur.

Hoc

(b) *Minerb. præfat. ad Lect. p. 642.*

Hoc tamen inconcussum manet, quod præcipitanter in latinitate blaterans, dignitatem & ornatum linguæ negligit, ut sic paulatim accrescere habitum corrupti sermonis, in linguâ alioquin nobilissimâ, certum sit. Idcirco stylus assiduò & primum in discipulis urgendus, cui lingua postmodum firmiter innitatur. Occurrit hic quod habet Bart: Riccius. *Non soleo, inquit, ego meum discipulum cogere, ut sit plerumque in scholis, quicquid ei dicendum usu veniat, latinè ut id proferre conetur, utrum enim plus commodi, an damni ad latinam elegantiam, quam nos querimus, hoc afferat studium, non planè satis habeo comprobatum* (i) addo illud Ciceronis: (k) *Fallit eos quod audierunt: dicendo homines, ut dicant efficere Jolere. Vere enim etiam illud dicitur: perverse dicere homines, perverse dicendo facilimè consequi: ignorantia in talibus de fructu & eventu priorum studiorum reprehendens,*

F quod

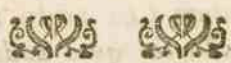
(i) Lib. 3. de imit. Cic. cit. Sanct. p. 649.

(k) Lib. 2. de Orat.

quod linguæ ad celeritatem incitatione,
verborumque frequenti commiffione
fieri autumat. De Italis refert Cl. Bar-
clajus; quod *latine scribere inter illos ha-
ud pauci, non autem loqui norunt* (1). Siqui-
dem verborum temeraria conjunctio,
delectum tollit, & barbarâ phrasi lati-
nitatem pervertit: lingua latina in o-
mnibus ad idioma vernaculum de-
torquenda non est.

Dictum puta.

(1) *It. Anim. c. 6. p. m. 78.*

DN. MAGNO ALOPÆO,

Dum eruditum suum publicæ ventila-
tioni discursum, de extemporali dictio-
ne cum laude proposuit & de-
fendit,

Congratulatio

In perpetuum amicitiaë signum tenui
data Stylo.

Praeteritorum temporum statum mecum per-
pendenti, non sine magno sese offert stu-
pore veterum penè omnium, non solertia so-
lum in rerum aditu perscrutando, sed etiam
vis ingenii variè iisdem perpoliendis atque
exornandis sufficiens; ut quicquid dixerimus,
scripserimus aut dictaverimus, ipsis debeamus.
Attestatante insuper Terentio, viro in ceteris
indubio: nihil scilicet nunc dici, quod dictum
non sit prius. Probe hæc omnia Sympatriota
optime, pensitasti, dum consensu bonorum, pergis
egregio & docto Tuo specimine, de Oratiene

extemporanea novitatis sine specie, jucundas
cogitationes veterum monumentis inclusas de-
tegere; quo ipso eximias ingenii dotes ani-
mumque Tuum præteritarum rerum memoriâ
cupidum, in vindicanda tam difficili & ardua
hac materia, è crassis oblivionum tenebris,
quibus quasi sopita erat, probè monstras. Toto
gratulor itaque pectore, insignes Tuos & fe-
lices progressus, quos omnes ut & constan-
tiam animi Tui, tanto minus è re esse existi-
maverim enumerare, quanto certior sim vir-
tutem Tuam omnibus satis perspectam, lucu-
lentiorem esse testem, quam ut incultâ meâ
posse depingi manu. Pergas proporrò orni-
ne fausto! viam ingredi propositam, quò cum
à Pallade assidui Musarum cultores laureis
decorantur fertis, sudoribus condigna repor-
tes premia, Patriæ cui natus es in emolumen-
tum, Tuum ipsius ornamentum Tuorumque
in gaudium decus & solacium, vobis animas
prolixius quam calamo, qui Dn. Respon-
denti quevis adpreceatur fausta!

H. Oman.

Fortè.

Foreæ sub antiquæ steterant Aganippide
in umbrâ

Arboris Aonia Musa Charisq; simul;
Noster ALOPÆUS venit ut Phæbo ecce fa-
vente

Succinæus latice visere Sicelidum,
Scandere dum tentat Parossî in culmina clarè
Sollicitus quærit, quis sibi monstrat iter?
Noster alumne adævis Muse tunc nomine cla-
mant

Atque soror quævis ore favente canit.
Appetit amplexus nunc hæc nunc illa sororum
Et gaudet cive hoc turba novena suo.
Sicet procul hinc mæror, cepit Polyhymnia, nos
Ducimus ad Pindum, nec via sacra lateat! (ce-
ibat anhelus ALOPÆUS spinosa viarum
Conculeans gressus dirigit ipsa Dea,
Musa regit gressus, sparguntur cædia sicca,
Dissipat ut boreas pulveris usque globum,
Succedunt Pindo (subit hit sacer horror alu-
mnum)

Naturam at hospes noscere gestit aquæ.
Quas nunc æternis aquas non hæc mortalia
tingent

Labra, bibit istas nec peritura cohors.
Non ipsas Phæton non ussit Sirius unquam
Mulciber hæud illas tangere factus erat.

Parcit & usq; istis clari fax ignea Phœbi
Quo tutante isthas limpida lymphæ fluit.
Hauri jubat effulgens reddere mare fluctibus agris
Fons est tranquillus reddere sæpè potest.
Si qua diu steterit stagnanti lymphæ lacunâ,
Facet & hinc animas procreat illa putres.
Præterit haud patulis hanc navibus ipse viator
Visceribusq; sagax sic timet ille suis :
Pectoris & nostri præcordia ledere noli
Sic anima insuavis, usq; supina jace.
Fauces quorû avidas multum sitis ignea torret,
Si fugit hanc Bacchus, tum levat ipsa Thetis
Ipsa Thetisq; aderit debet si crescere Bacchus
Ipsaq; Vulcanum sola domare potest.
Utque vehunt undæ fluitantia corpora secum
Et cogunt rapidè flumina prompta sequi.
(Mitte trahem fluvio, celeris violentia fluitus
Hanc trahet in ventrem gurgitis ista sui.)
Sic pariter nostris qui fontibus ora rigavit
Ille truces subiget montivagasque feras,
Amphion lepidus canendo flumina sistit,
Orpheus at silvas saxaque mora facit.
Quin & tartaream defendens orbis ad aulam
Umbrosam flectit Plutoniæque Deam.
Quid Laërciades ? facundus is exiit armis
Ajacem invidium belligerumq; virum.
Pluribus haud memoro, manet hunc vivacior orbe
Gloria, qui doctos calluit arte modos.

Non

Non vortex fortis existitve | oblivis ripa
 Huic oberunt, Siren blanda nocere nequit.
 Fallitur in voto fallax Cythereus bamus
 Spumigenæ & matris retia cassa jacenz
 Spiculaq; arcitenens auras ferientia vibrat
 Et stabilem metam tunc sibi abesse dolet,
 Ceruleam cernis nubem nunc astra minantem
 Æquoris hæc imi pars modò parva fuit.
 Utque vides ripas frondente virescere Silva,
 Quam gravidam fructu tangere Doris amat.
 Sic veniet tempus tua cum quoq; tempora lambes
 Usque sequax, crede hoc, laurea med; vide.
 Desit. Uranie caput sed voce canora:
 (Adstat ALOPÆUS totaq; turba silet)
 Dulcis amice vides, abit irrevocabilis unda
 Atq; abit ut nunquam plus remeare queat.
 Utq; ferox labitur Tigris, Pactolus & Indus,
 Perdita nec retrò gutta redire potest.
 Sic fugiunt hominum vitæ tempora: lucem
 Quam hauriè, hodie post erit ipsa nihil.
 Ocyus ipso Euro volucris, trepidantibus alis
 Festinum currit tempus abique fugax.
 Splendet vira hominis ceu bulla aut vilis imago
 Quam vitrea reddit Tethyos unda tibi.
 Ille senex Latia dederat qui nomina terre
 Devorat & cunctos annihilatque simul
 Objicit ille homines Parcis, Parcaq; sepulcris
 Heu! gelidos cineres condere moris habent.

Trajicienda umbris Coccyi stagna palustris
Illa domum nautas non remeare sinunt.
Tempus edax rerum, his terq; quaterq; beatus,
Qui bene transegit, vir sapiensq; fuit!
Latmius in somno longum deperdidit avum,
Eo sic longo segnis inersque fuit.
Tu sic si pergis capisti ut pergere, vita
Nil te pœniteat, tempore MAGNUS eris.
Tantum effata obiit doctumq; reliquit alumnū
Ille sed adharcas applicat arce manum.
Utraque Musarum quod dixit jungit in unum
Materiemque datam vindicat ille sibi.
Uranie tempus laudat, Polyhymnia Suadam
Cernitur hic tempus, Suada nec ipsa deest

Festinato Carmine sincerum suum
amorem erga DN. RESPON
DENTEM, Consanguineum
& Amicum Inregerrimum
contestatur

JOH. Norgreen.

